

MEKÂN VE YER

Yeni İnsan Yayınevi-288

Şehir ve Mekân Kitaplığı Serisi-2

Genel Yayın Yönetmeni
Gülşen Özaydın

Mekân ve Yer

Kitap Editörleri
Gülşen Özaydın
Merve Akı

Kitap Tasarımı
Semra Güler

Basım Öncesi Hazırlık
Merve Akı

I. Baskı, İstanbul, Eylül, 2021
ISBN: 978-605-7764-81-2
Sertifika No: 12186

©Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizm. San. Tic. Ltd. Şti. 2021
İçerenköy Mah. Değirmen Yolu Caddesi Kutay İş Merkezi B Blok No:18/2
Ataşehir/İstanbul

Tel: (0 216) 489 84 08

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir yolla çoğaltılamaz.

www.yeniinsanyayinevi.com

yeniinsanyayinevi@gmail.com

newhumanpublisher@yahoo.com

[facebook/yeniinsanyayinevi](https://facebook.com/yeniinsanyayinevi)

[instagram/yeniinsanyayinevi](https://instagram.com/yeniinsanyayinevi)

twitter.com/yeniinsanyayinevi

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli -Bağcılar -İSTANBUL

Sertifika No: 36150

MEKÂN VE YER

Ayktut Köksal

Bu Mekân Artık Bu Yer Değil

10

Emre Zeytinoğlu

“Yer”lerin Sınırı Olarak Deniz Limandan Ayrılmak Karşı Limanda Olmaktır

20

nay Szer

Pr Reisin Kartografik Düşüncesinde Yer, Uzam ve U-Topi

33

Atilla Yücel

Mekân - Yer - Yersizleşme

51

Jean-François Prouse

“Megapolde İnadına Yürümek Ya Da Yeri Tekrar Oluşturmaya Çalışmak”

65

Aydan Balamir

Yerden Gelen Esin: Bağlamla İlişkilenişin Türleri Ağa Han dl Adaylarından
Üç Bina rneęiyle

71

İlhan Tekeli

İzmir’de Katılımcı Planlama Arayışları; İzmir-Deniz, İzmir-Tarih Projeleri

100

Günkut Akın

Mekân: Eski(Miş) Bir Poetika?

118

Derin ncel

Galata: Yerin Değişimi - Mekânın Sahneleşmesi

143

Sunuş

Bu kitap, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Anadolu Kültürü ve Sanatı Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin (AKSAM) 2012 – 2014 zaman diliminde organize ettiği “Mekân ve Yer” temalı konferanslar dizisinde sunulmuş, daha sonra metinleştirilen yazılardan oluşuyor. Aynı zamanda Yeni İnsan yayınevi bünyesinde sürdürülmekte olan “Şehir ve Mekân Kitaplığı” yayın dizisinin de ikinci kitabı olma özelliğini taşıyor.

Şehir ve mekân arasındaki ilişki biçimine farklı açılardan bakarak ve sorgulayarak üretilmiş olan yeni düşüncelere odaklanıp, bu doğrultuda bir yayın dizisi oluşturmayı hedefleyen şehir ve mekân kitaplığının yayın politikası içinde yer alan bu kitap; uzun erimli bir çalışmanın sonucunda yayım dünyasına katıldı. “Mekân–yer” ilişkisinin; kentsel mekânı oluşturan coğrafi koordinatlar, özne ağırlıklı davranışsal örüntüler ya da iktidarın güç alanı gibi birçok kanaldan tartışmaya açık bir alan olduğu biliniyor. Bu kitapta yer alan yazılar uzunca bir zamandır mimarlık, şehircilik, antropoloji, sosyoloji, coğrafya gibi tasarım ve sosyal bilimler alanında tartışılmakta olan bir kavram çifti “mekân ve yer”e farklı noktalardan değinerek, bu alana katkı koymayı hedefliyor. Böylelikle AKSAM konferans dizisi için hazırlanan bu özgün sunumların konu bağlamındaki içerik zenginliği ile okuyuculara çok kapsamlı bir yayın kazandırılmış oluyor.

Bu özgün çalışmadaki mekân ve yer kavramsallaştırmasını yaparak, konunun konferanslar dizisi bağlamında açılımının yapılma düşüncesini ortaya koyan ve değerli araştırmacıları konferans vermek üzere davet etmemize olanak sağlayan ve metinlerin kitap içinde vücut bulmasına öncülük eden çok değerli teorisyen *Aykut Köksal*'a ne kadar teşekkür etsek az olur.

Kitap içindeki yazılar, yazıların başlığını oluşturan konferansların gerçekleşme tarihine göre sıralandı. Kitapta yer alan yazılardan *Aykut Köksal*'ın “Bu Mekân Artık Bu Yer Değil” isimli yazısı aynı zamanda hem konferans dizisinin hem de bu kitabın ortaya çıkmasında yapı kurucu bir önem taşıyor. Aykut Köksal; “mekân ve yer” kavramlarını mimarlık, müzik, tiyatro, resim gibi çok geniş bir alanda ele alarak bu kavramları geleneksel dünyadaki kültürel üretim,

modernizmin anlam bağlamı, özne-nesne ilişkisi, eşzamanlılık-artzamanlılık üzerinden düşünmeye açıyor ve okurun bu kavramlarla ilişkiye girmesinde bir bağlam alanı tanımlamış oluyor. İkinci yazıda *Emre Zeytinoğlu* ise; “Yer'lerin Sınırı Olarak Deniz: Limandan Ayrılmak, Karşı Limanda Olmaktır” isimli yazısıyla “mekân ve yer”i; şiir, roman ve felsefe içinden seçtiği metinlerle birlikte ele alarak okuyucuyu bir yolculuğa çıkarıyor. Kendi yeri/başka yer, orası/burası arasındaki sınır kavramını çizgiselliğin ötesinde bir alansallıkla ele alarak ve bu defa ortak alanlara vurgu yaparak, ara yer/ara mekânlar konusunda bir açılım getiriyor. Üçüncü yazıda *Önay Sözer*, “Piri Reis’in Kartografik Düşüncesinde Yer, Uzam ve U-topi” isimli yazısıyla, Piri Reis’in kartografi ve coğrafya ile ilgili çalışmalarında köklü İslam geleneği ile XVI. yy. Batı biliminin bir sentezini gördüğünü söylüyor ve onun asıl tarihsel kişiliğini ise hümanizm ve rönesansın dünya görüşüne bağlayarak tanımlıyor. Piri Reis’in rönesansın getirdiği “yer” ve “uzam” –burada yazar, uzamı mekân olarak kullanıyor– ayrımının bilincinde olarak geleneksel ütopyik yerleri, dünyanın yuvarlaklığının keşfedilmesinin haritacılığa sunduğu yeni olanaklara göre arama denemesine giriştiğini belirtiyor.

Artık şimdi aramızda olmayan mimarlık kuramcısı *Atilla Yücel*'in metni bizim için ayrı bir anlam taşıyor. Okuyucu, Yücel'in düşünce dünyasının zenginliğinin süzülerek, bu metin içine akmasıyla oluşan doyurucu bir içerikle karşılaşırken, aynı zamanda onun son metinlerinden birini okuma şansına sahip oluyor. “Yer, Yersizlik, Yersizleşme: Havaalanı Kalabalığından Yeşil Hat Issızlığına Adressiz Bir Yolculuk” isimli dördüncü yazıda; “Mekân ve Yer”in birbirini tamamlamalarının yanı sıra, öz ve anlam olarak farklı kavramlar olduğunu belirtiyor. Mekânın farklı ilgi alanlarına ve bilgi kategorilerine göre değişen, ancak genel olmayı sürdüren içeriklere sahipken yerin; duyuş, varoluş ve aidiyet gibi antropolojik, psikolojik ve öznel boyutlar içerdiğini açıklıyor. Bir uluslararası havaalanının kalabalık koridorlarından, bekleme salonlarından, free shop mekânlarından geçerek uçaklara uzanan mekanik körukler ve uçak gövdeleri içinde devam eden ve daha sonraki sekansta, bölünmüş bir kentin onlarca yıl boyunca hiç kimsenin yaşamadığı, terkedilmiş, belleğini yitirmiş sokaklarına yöneliyor. *Jean-François Pérouse* ise, “Megapolde İnadına Yürümek ya da Yeri Tekrar Oluşturmaya Çalışmak: Yeniköy-Dış Kumsal Arası

Bir Deneyim” isimli beşinci yazıda; kentin metalaşma/bölüşdürme sürecini sorgulamak amacıyla inadına yürümenin belki en basit ve en özgürleştirici yöntem olduğunu, aynı zamanda resmi ve egemen tarihi anlatımları dikkate almadan görmek için de bir fırsat oluşturduğunu belirtiyor. Felsefeci Frédéric Gros ve fotoğrafçı Serkan Taycan’ın izinden giderek yürümenin tekrar yer oluşturma gücünü keşfetmemize olanak sağladığını açıklıyor. *Aydan Balamir* ise “Yerden Gelen Esin–Bağlamla İlişkilenişin Türleri” isimli altıncı yazıda; mimari mekânın kurulmasında yerin özelliklerinden esinleniş yollarını konu ederek, mimarının yaşayanlara neleri hatırlatmakta ve deneyimletmekte olduğu sorusunu soruyor. Yazar bu soruyu, kendisinin Ağa Han ödülleri için teknik inceleme raporlarını hazırladığı ve mimari programlarında farklı temsil ve kimlik beklentileri bulunan üç bina üzerinden tartışıyor: Addis Ababa’da Hollanda Sefareti (Dick van Gameren, Bjarne Mastenbroek), Yeni Delhi’de Parlamento Kütüphanesi (Raj Rewal Associates) ve Shey–Ladakh’da Druk Pema Okulu (ARUP Associates). *İlhan Tekeli* ise “İzmir–Deniz, İzmir Tarih Araştırmaları ve Gelişme Potansiyelleri” isimli yedinci yazıda katılımcı planlamaya bir örnek olarak yüzyirminin üzerinde tasarımcının çalıştığı "kolektif bir ürün" olan İzmir Deniz projesini açıklıyor. Kentsel tasarımdan çok bir demokrasi projesi olarak adlandırdığı ve Akdeniz kentler ağının etkin bir odağı olması hedeflenen İzmir’e bir yer olarak daha geniş bir vizyondan bakıyor ve bir deneyim aktarması yapıyor. *Günkut Akın* ise “Mekân: Eski (miş) Bir Poetika?” isimli sekizinci yazıda; mimarlığın ürettiği mekânın somut betimlemeyi yetersiz bırakan niteliğin, onun kavramsallaştırılmasını geciktirmiş olduğunu, düşünce dünyasında ise taşıdığı diğer anlam olan "uzay"ın gölgesinde kaldığını, oysa mimarlığın mekânı imgelemde bıraktığı izler nedeniyle şiirsel bir duyarlılığın da kaynağı olduğunu belirtiyor. Bu poetikanın eski olduğunu, ancak bir taraftan mekânsal bütünlüğe, diğer taraftan onun –olumsuz olarak nitelenen– psikolojik etkilerine duyulan tepkiler nedeniyle, günümüzde varlığını sürdürmediğini belirterek, bu iki olgunun ardındaki düşünsel davranışı sorguluyor. Dizinin dokuzuncu ve son yazısı ise, *Derin Öncel*’in “Galata: Yerin Değişimi–Mekânın Sahneleşmesi” ismini taşıyor. Yazar Galata’nın 19. yüzyılın ortalarından başlayan değişim sürecini bugüne gelene kadar anlamaya ve anlamlandırmaya odaklanan bir deneme

yapmaya çalışıyor ve kentsel dokudaki katmanları, mimari tiplerin gelişimini, yeni kullanımları, dönüşümleri bu çerçeveden aktararak bugünün Galata'sını tartışıyor.

Tüm dünyada yaşanan covid-19 salgını sürecindeki zor koşullarda yayımlanan bu kitap; bir taraftan “mekân ve yer”le ilgili kavramları yeniden düşünmeye açarken; öte yandan sürecin kendi koşullarında deneyimlenen sanal mekân pratikleri içinde gerçekleşme olanağı buluyor. Artık alışlagelen her şeyin altüst olduğu ve daha önce “yok-yerler” olgusunu karşımıza çıkaran Marc Augé'nin kavramsallaştırmasını bu defa, salgın koşullarının belirlediği sanal mekânlar içindeki “yok-yerler” lerle birlikte yeni deneyimler yaşıyoruz. Daha açık bir deyişle Augé'ye göre dönemin yok-yerlerini; hava, demir ve karayollarının devingen mekânları, hava limanları, gar ve istasyonlar, büyük otel zincirleri, eğlence parkları, vb. belirlerken, şimdiki koşullarda sanal mekânlar da yok-yerler olarak bu listeye katılıyor.

Bütün bu değişim ve dönüşüme rağmen insan yaşamının zaman ve mekân içindeki sınırlılığı ve bir iç zorunluluk olarak “bir yere ait olma” duygusunu hala taşıyor olması nedeniyle yerlerin kültürleri ve toplumları bağlayan, birlik ve sürekliliğin düğümleri olarak durduğunu da unutmamak gerekiyor.

“Mekân ve Yer” temalı konferans dizisi oluşturma fikrini ortaya koyan başta Aykut Köksal'a, yazılarıyla bu kitabın oluşmasını sağlayan tüm yazarlara, yayın ekibi içinde yer alan ve meşakkatli bir çalışma performansı gösteren Merve Akı ile Saadet Tuğçe Tezer'e, sempozyumdaki görsel malzemenin ve kitabın grafik tasarımını yapan Semra Güler'e ve bu yayının gerçekleşmesini sağlayan Akif Pamuk ve Yeni İnsan Yayınevi çalışanlarına teşekkür ederim.

Gülşen Özaydın

Şehir ve Mekân Kitaplığı Genel Yayın Koordinatörü

Haziran 2021

AYKUT KÖKSAL

BU MEKÂN ARTIK BU YER DEĞİL

Felsefenin bugün de tartıştığı kavramların büyük bir bölümünü ortaya atan Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde şöyle diyordu: “*a priori* bilginin ilkeleri olarak duyusal görünümün iki saf biçimi vardır: mekân ve zaman”¹. Deleuze, Kant'ın bu kavramsallaştırmasını, “beliren her şey zaman ve mekânın koşulları altında (...) belirir”² diye aktarır. Buradan yola çıkarak, sanat nesnesinin, zamansal ve mekânsal olmak üzere iki farklı gerçeklik tanımladığını söyleyebiliriz. Yapısal bir çözümleme, zamansal olanın, öğelerin zaman içindeki peş peşeliğine dayandığını, mekânsallığın ise öğelerin *eşzamanlılığıyla* gerçeklik kazandığını gösterir. Bu bağlamda eşzamanlılığı kavramsallaştıran düşünürlerin başında Lessing gelir. 18. yüzyılda, şiirle resmin temsil olanaklarının karşılaştırılması, önde giden estetik tartışmalarından biridir. Ayrımı net bir biçimde yapan ve tartışmayı sonlandıran Lessing olur. Lessing *Laocoon* başlıklı çalışmasında, şiirin zaman içinde art arda sıralanan, eklemelenmiş seslerden yararlandığını, resmin ise şiirden farklı gösterge ve araçları, yani mekân içinde yer alan biçim ve renkleri kullandığını söyler ve resimde yer alan düzenlemelerin *eşzamanlılık* içerdiğini belirtir.³ Lessing'in açtığı yoldan ilerleyerek, zamansal olanın karşısında mekânsallığın bir *eşzamanlılık* durumu/olanağı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Eşzamanlılık durumu, Lessing'in resim üzerinden verdiği örnekte, bir ontolojik olanağın sonucu olan belirli bir olgu olarak ortaya çıkıyor. Ne ki bu olanak sadece bir ontolojik durumun zorunlu sonucu olmakla kalmıyor, tüm mekânsal üretim alanlarında, yeni anlatım yollarına kapı açıyor ve sanatçının dünyaya yanıt vermesi için geniş bir söz alanı oluşturuyor.⁴

¹ Emmanuel Kant, *Critique de la Raison pure*, Frans.: A. Tremesaygues ve B. Pacaud, Paris, 1968, s. 55.

² Gilles Deleuze, *Kant Üzerine Dört Ders*, çev. Ulus Baker, İstanbul, 2007, s. 27.

³ Lessing, *Laocoon*, Paris, 1990, s. 120. Sanat tarihçisi Lionello Venturi, Lessing'in bu kuramsal açılımı yapmasından sonra, o güne dek sadece “güzel sanatlar” olarak tanımlanan resim, heykel ve mimarlığın, “figüratif sanatlar” ya da “plastik sanatlar” olarak adlandırılmaya başlandığını söylüyor; bkz. Lionello Venturi, *Histoire de la critique d'art*, Frans.: Juliette Bertrand, Paris, 1969, s. 159-160.